

Сутність таких музично-ігрових завдань має полягати не тільки в орієнтації на результат, а і можливість насолоджуватись вільним виявленням власних сил.

Поступово завдання дітям мають ускладнюватись, наприклад, розвиток музичності здійснювати у процесі театралізованої діяльності. Так у грі “Хто швидше?” дітей навчають зіставляти зображення з відповідними музичними творами для відтворення емоційно-естетичних переживань (“Пісня Лисички” з опери “Коза-дереза” М.Лисенка, “Дід Мороз” Р.Шумана, українська народна пісня “Вийди, вийди, сонечко”). Гра проводиться у формі змагання. Кожна дитина має отримати частину малюнка одного із названих творів. Діти розглядають частини і складають з них малюнок, назвають музичний твір, якому відповідає цей малюнок. Перемагає та група, яка швидше і правильніше виконає завдання.

За такими ж принципами використовуються й наступні ігри: «Відгадай вікторину», «Розв’яжи кросворд», «Зроби відеокліп», «Відтвори за допомогою рухів емоційно-образний характер твору», «Впізнай пісню».

Ще одна серія завдань спрямовується на розвиток художньо-образного мислення учнів. Їм пропонується адаптувати танцювальну музику. Наприклад, перетворити матроський танок “Яблучко”, у танок будівельників, малярів, каменярів, теслярів, водопровідників тощо, так, аби відображались особливості їх праці. Інше завдання передбачає прослуховування п’єс з “Дитячого альбому” П.Чайковського у фортепіанному виконанні й виконанні камерного оркестру під керівництвом В.Співакова. Прослухавши запис у оркестровій інтерпретації, учні відчували темброві барви і настільки захопилися, що почали диригувати, повністю занурилися в музичні образи. На наступних заняттях деякі учні ділилися своїми враженнями про музику у різних видах діяльності.

У іншому завданні учням пропонується мелодія з ритмічним супроводом, в якій наведена лише перша фраза мелодії, а наступна фраза залишається без супроводу. Дітям пропонується на елементарних музичних інструментах зіграти заданий акомпанемент (вальс, марш тощо).

У завданні «імпровізація з музичними звуками» учням пропонується придумати різне тембральне забарвлення до окремих музичних фраз або віршованих рядків. Діти обговорюють характер кожного персонажу, їхній характер, настрій, образи.

Отже, охарактеризовані методи музичного навчання сприяють підвищенню у молодших школярів рівнів музичної освіченості. Мотивація до музичної діяльності виступає внутрішньою рушійною силою розвитку музичної освіченості молодших школярів, а прояв їх музичної обізнаності супроводжується більш точними висловлюваннями щодо жанрово-стильових ознак творчості композиторів минулого і сучасності. Разом з тим, підвищується інтенсивність емоційної реакції на музику та її виконання. Суттєво активізується інтерес до творчих завдань зі створення і виконання музичних творів.

Література

1. *Савченко О.Я.* Сучасний урок у початкових класах / О.Я.Савченко. – К. : Магістр-5, 1997. – 256 с.

2. *Турчин Т.М.* Осучаснення форм музичного навчання молодших школярів / Т.М. Турчин // Щомісячний науково-педагогічний журнал. – Рідна школа. - № 7. – 2011. – С. 64-68.

УДК 373.5.015.31:78

С. В. Чиркова

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МУЗИЦІ

В статтє рассмотрен вопрос художественно-образного мышления младших подростков на уроках музыкального искусства.

Ключевые слова: *личность, музыкальное искусство, художественно-образное мышление, младшие подростки.*

In this article there is a question of the creative mind junior teenagers are discussed on the lessons of the Art.

Keywords: *personality, musical arts, artistic-image mentality, younger teen-agers.*

Перед українською освітою стоїть важлива наукова проблема, яка полягає в необхідності визначити сучасні умови й чинники формування і розвитку особистості людини. Особливої уваги набуває питання культуровідповідності змісту середньої освіти як провідного чинника творення всебічно-розвинутої, емоційно-врівноваженої, самодостатньої особистості громадянина України.

Провідні нормативні державні документи в галузі освіти (Закон України “Про освіту”, державна програма “Вчитель XXI століття”, “Концепція художньо-естетичного виховання”) вміщують перспективні проєкції щодо вирішення цих завдань і спрямовують увагу науковців на пошук і розширення можливостей взаємодії вчителя з учнями на інформаційному, полікультурному, міжособистісному рівнях, що дає основу для впровадження в сучасну освіту новітніх перспектив у навчанні і вихованні. Запити, означені в державних освітніх документах, спонукають вчителя на оновлення педагогічних засобів, пошуку шляхів до формування креативних компетенцій та розвитку найвищих психічних функцій особистості учня – уваги, пам’яті, мислення. Успішне досягнення означених пріоритетів у формуванні особистісних якостей вимагає творчого вдосконалення існуючих форм, методів, способів і засобів виховного впливу на молодших підлітків у процесі навчання музиці.

Феномен людини був і є предметом наукового інтересу філософів, мислителів, педагогів, психологів, соціологів як минулого так і сучасності. Кожна культурно-історична епоха по-своєму розглядає людину та її місце у світі. Світогляд античності був космогонічним, людина уявлялася частиною світу (космосу), ланкою загальної гармонії. У Середньовіччі панувало теоцентричне мислення, вважалося, що в центрі світу і над світом знаходиться Бог (теос) і людина є рабом Божим. Гуманісти епохи Відродження проголошували антропоцентризм і ставили у центр світу особистість, яка об’єднує у собі чуттєве, інтелектуальне і творче начало. Епоха Просвітництва вбачає особистість як втілення творчої спрямованості людини, а культура постає звільненням людини через творчість. Представники романтичного напрямку в філософії XIX ст. (Ф. Шеллінг, Ф. Шлегель, Й. Фіхте, та ін.) проголосили культ особистості, що має творчу інтуїцію [9]. Визначне місце феномен особистості набуває у дослідженнях західноєвропейських науковців (А.Адлера, А. Маслоу, З.Фрейда, Е.Фромма, К.Хорні, К.Юнга), вітчизняних психологів і педагогів (А.Леонтьєва, А.Макаренко, В.Мясіщева, С.Рубінштейна, В.Сухомлинського, Г.Челпанова), а також у науковій творчості сучасних педагогів-новаторів (М.Манойлової, Л. Масол, Г.Падалки, Н.Сегеди, О.Щолокової та інших).

У сучасних наукових дослідженнях і суспільній свідомості категорія особистості посідає одне з центральних місць. Особистість є складним цілісним утворенням, вивчення якого вимагає цілісного підходу, системного аналізу та синтезу психологічних функцій, процесів, станів, властивостей людини. Разом із наявним соціокультурним попитом у особистісному зростанні людини на життєвому етапі дитинства постає суперечність між людиною- і культуро творчим потенціалом музики та недостатністю методик, які забезпечуватимуть вирішення важливих освітніх проблем, пов’язаними із особистісними змінами молодших підлітків. Відтак, метою статті є визначення місця художньо-образного мислення у структурі особистості молодших підлітків на уроках музичного мистецтва.

Педагогічна наука та освітня практика дедалі частіше звертаються до музичного мистецтва як чинника формування особистісних рис людини, підкреслюючи його виховну, дидактичну, методичну, гносеологічну та аксіологічну функції. Реалізація цих функцій відбувається через здібність музичного мистецтва формувати особистість та її структурні компоненти: свідоме і без свідоме, емоції, цінності, мотиви. Такі можливості музичного мистецтва пов’язані з особливостями сприйняття художнього образу, який є суттю будь-

якого музичного твору. Через художній образ відбувається вплив цінностей культури на особистість школярів. Вагомість їх залежить від насиченості сфери переживань, а тому особливості художнього образу необхідно цілеспрямовано і педагогічно-коректно використовувати з метою духовно-морального та професійного виховання підростаючого покоління [8].

Невід'ємною частиною культури особистості є мистецтво, в основі якого знаходиться художній образ. Музика є однією із форм духовного втілення дійсності, виконує завдання художнього пізнання світу і виховання цілісного світорозуміння, а саме тому вона займає вагомe місце у системі музичної освіти, метою якої є виховання гармонійно-розвинутої особистості, що володіє високим творчим потенціалом, емоційною культурою, багатим внутрішнім світом. Умовою досягнення цієї мети є виховання потреби особистості у сприйнятті високохудожніх зразків музичної культури, спілкування із музикою і формування художньо-образного мислення [7]. Спілкування з мистецтвом, створення художніх образів неможливо без сформованого в учнів художньо-образного мислення. Саме воно має вагомe значення для повноцінного, цілісного сприйняття світу, формування переконань, поглядів та системи цінностей особистості. Тому проблема формування художньо-образного мислення школярів є важливою і потребує ґрунтовного вивчення.

Дослідження Ю.Алієва, Н.Батюк, Н.Ветлугіної, Є.Гембицької, С.Зирянової, Д.Кабалевського, Г.Падалки, І.Ремневої, О.Ростовського, О.Рудницької, та інших, мають в своїй основі ідею позитивного впливу музики на особистість і розумовий розвиток дітей. Вони наголошують, що музика здатна пробуджувати творчі сили, активізувати уяву і фантазію, формувати художньо-образне мислення. Сучасні концепції є близькими до ідеї нашого дослідження, проте залишається здебільшого поза науковими інтересами вказаних персоналій проблема формування художньо-образного мислення як ознаки креативних компетенцій молодших підлітків. Тому, у вивченні проблеми формування художньо-образного мислення на уроках музичного мистецтва нас зацікавила вікова категорія молодших підлітків, що охоплює учнів 5-6 класів загальноосвітньої школи.

За джерелами психологічної літератури молодший підлітковий вік (10-12 років) є етапом переходу від дитинства до дорослості і характеризується усвідомленням дитиною себе як дорослої особи та переосмисленням системи цінностей. Поява відчуття дорослості як специфічного новоутворення самосвідомості є структурним центром особистості підлітка, якістю, в якій відображається нова життєва позиція у ставленні до себе, людей і світу в цілому. Саме воно визначає спрямованість і зміст активності молодшого підлітка, його нові прагнення, бажання, переживання й афективні реакції. Бурхливо розвивається емоційна сфера, що характеризується різкими переходами від надмірної рухливості до спокою, від піднесення до байдужості. Переживання набувають дедалі більшої стійкості. У підлітковому віці спостерігається розвиток почуттів як узагальнених, так і відносно-стійких переживань (інтелектуальних, моральних, естетичних та ін.). Почуття стають тривалішими й стійкішими, що зумовлює посилення їх впливу на різноманітні сторони життя підлітків. У молодшому підлітковому віці поступово відбувається перехід від ситуативного переживання краси явищ природи, музичних і літературних творів, творів живопису до стійких естетичних почуттів, які є наслідком систематичного виховання [2].

Особливого місця у структурі особистості молодшого підлітка набуває феномен художньо-образного мислення, дослідження якого є для нас науковим інтересом. Перш ніж наголосити на місці і значенні феномену художньо-образного мислення у структурі особистості молодших підлітків, вважаємо за доцільне означити, що процес мислення був науковим інтересом багатьох дослідників у галузі психології і педагогіки. Історія дослідження психофізіологічного феномену мислення та його окремих якостей висвітлена у наукових працях А. Леонтьєва, І. Павлова, С. Рубінштейна, Б.Теплова та інших. Психологію художньої творчості та музичного мислення досліджували Ю.Алієв, Я.Пономарьов, В.Петрушин. Вивченням зв'язку окремих якостей мислення з процесом навчання та навчальною творчістю займалися Ю.Бабанський, І.Зязюн, В.Краєвський, Г.Падалка, О.Рудницька, Л.Уколова., О.Щолокова.

Мисленневий процес займає важливе місце у структурі особистості молодших підлітків, адже саме у дітей цієї вікової категорії відбувається активний розвиток всіх психічних функцій і якостей, якими вони вже взмозі самостійно керувати. Мислення, у психологічних дослідженнях, визначається як пізнавальний психічний процес узагальненого і опосередкованого віддзеркалення зв'язків і стосунків між предметами об'єктивної дійсності. Це процес, пов'язаний з обробкою інформації, або отриманої через відчуття, або збережений в пам'яті в результаті особистого досвіду. Значення мислення в житті людини полягає в тому, що воно дає можливість наукового пізнання світу, передбачення і прогнозування розвитку подій, практичного опанування закономірностями дійсності, постановки їх на службу своїм потребам і інтересам [4].

Наукові дослідження у галузі психології творчості найзагальнішою ознакою творчого мислення називають його образність (Б.Ананьєв, Л.Виготський, С.Рубінштейн та інші). Трактуючи поняття “образ” знаходимо у психологічному словнику, де образ визначають як суб'єктивний феномен, що виникає в результаті предметно-практичної, сенсорно-перцептивної, мисленевої діяльності, та представляє собою цілісне інтегральне відображення дійсності, в якому одночасно представлені основні категорії (рух, колір, форма, фактура тощо) [6].

Досліджуючи процес формування художньо-образного мислення школярів на уроках музики, Н. Батюк звертає увагу на те, що здатність людини мислити в образах створила унікальне явище, яке ми звикли називати мистецтвом. Створення художніх образів вимагає від митця максимальної активізації художньо-образного мислення, але перш ніж його активізувати, необхідно сформувати, а цей процес відбувається саме на уроках музичного мистецтва у школі [1].

Відомо, що музика, має можливість торкатися найпотаємніших струн людської душі і розкривати красу і гармонію світу у звуках та образах, що виникають під час спілкування людини з мистецтвом. Зустріч молодшого підлітка із високою музичною культурою відбувається на уроках музичного мистецтва у школі. Тому саме до уроку музичного мистецтва висуваються високі вимоги у наданні учням не лише теоретичних знань та практичних умінь, а й формування почуттєво-емоційної культури, розвиток творчої фантазії, уяви, які неможливі без сформованого художньо-образного мислення [3]. Саме воно має вагоме значення для повноцінного і цілісного сприйняття світу, формування переконань, поглядів та системи цінностей особистості.

Визначальною для творчого процесу на уроках музичного мистецтва є здатність до створення художнього образу. Це стає можливим за умови прослуховування або виконання музичного твору. Сутність поняття “художній образ музичного твору” І. Ремнева вбачає у інтегративному віддзеркаленні авторського задуму музичного твору крізь призму індивідуальності виконавців, його суб'єктивного бачення і відтворення дійсності засобами музично-художньої виразності (ритм, форма, інтонація, фактура тощо) [8]. Саме художні образи, які є складними структурними утвореннями, уособлюють своєрідність художнього мислення і визначають рівень його розвитку і сформованості. С. Зирянова наголошує на процесі формування художнього образу як мисленевого узагальнення і відтворення явищ дійсності. Він є процесом чуттєвого пізнання дитиною ідейно-емоційного змісту музичного твору, що відбувається під час його музичної діяльності і базується на основі попереднього емоційно-чуттєвого досвіду [7].

Отже, процес розвитку особистості відноситься до психологічного періоду, а цілеспрямоване формування – до педагогічного. Перед сучасними педагогічними та психологічними науками стоїть складне завдання – виховати довершену особистість, готову до самовиявлення на терені безперервних цивілізаційних змін, соціальних перевтілень, культурного та індустріального прогресу.

Література

1. **Батюк Н.О.** *Формування художньо-образного мислення молодших школярів на уроках музики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02 /Н.О.Батюк. – Київ, 2003. – 23с.*

2. **Винославська О. В.** Психологія: [навч. пос.] /О.В.Винославська. – К.: ІНКОС, 2005. – 433с.
3. **Горюнова Л.** Развитие художественно-образного мышления детей на уроках музыки/ Л.Горюнова, Л.Школяр // Музыка в школе. – 1991, №1. – С.30-33.
4. **Григорович Л.А.** Педагогика и психология: Учеб. пособие. / Л.А.Григорович, Т.Д. Марцинковская– М.: Гардарики, 2003. – 480 с.
5. Державна національна програма «Освіта» /Україна ХХІ ст.: інформ. Зб. Мін. освіти України. – К.: Райдуга, 1994. – 62с.
6. Загальна психологія: [Підруч. для студентів вищ. навч. закладів] / С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, В. В. Клименко, В. О. Соловієнко / За загальною редакцією акад. С. Д. Максименка] – К.: Форум, 2000. – 521с.
7. **Зырянова С.М.** Формирование представлений о художественном образе у детей 6-7 лет на основе интеграции выразительных средств музыкального и изобразительного искусства: автореф. на получение науч. степени канд. пед. наук: 13.00.07 /Зырянова С.М. – Москва, 2003. – 23с.
8. **Ремнева И.А.** Формирование художественного образа музыкального произведения у старших школьников: в условиях довузовского образования: автореф. на получение науч. степени канд. пед. наук: 13.00.02 /И.А.Ремнева. – Москва, 2009. – 24с.
9. **Соловьев В. С.** Философский словарь Владимира Соловьева / сост. Г. В. Беляев. - Ростов н/Д : Феникс, 1997. - 463 с.